

ВІДГУК
офіційного опонента Бойко Анжели Іванівни
на дисертацію Заїчко Владислави Валеріївни
«Мова як фундаментальна засада
культурної ідентичності іноземних студентів»,
подану на здобуття
ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія

Сучасна філософія дедалі більше зосереджується на міждисциплінарних аспектах буття людини в глобалізованому світі, де мова постає не лише засобом комунікації, а й ключовим чинником формування ідентичності, символічного простору та соціального діалогу. В контексті зростаючої мобільності, інтенсифікації культурних обмінів і трансформації академічних спільнот особливої актуальності набувають дослідження, що поєднують філософію мови, філософську антропологію та соціальну філософію. Проблематика мовної ідентичності стає важливою не лише для розуміння когнітивної карти сучасного суб'єкта, а й для побудови нових освітніх, культурних та політичних стратегій у добу постнаціональних викликів.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Заїчко Владислави Валеріївни «Мова як фундаментальна засада культурної ідентичності іноземних студентів» є вчасною і концептуально насиченою спробою осмислити роль мови як філософсько-антропологічного виміру ідентичності. Актуальність обраної теми зумовлена як внутрішніми трансформаціями освітнього простору України в умовах війни й інтернаціоналізації, так і загальносвітовими тенденціями посилення ролі комунікативної раціональності та мультикультурної компетентності. Дослідження порушує важливі філософські питання про статус мови як середовища існування, механізмів культурного резонансу та самовизначення особистості в умовах соціального переходу.

Представлена робота виконана на перетині філософії освіти, герменевтики, соціолінгвістики й філософської антропології, демонструючи високий рівень теоретичної підготовки здобувачки, логічну структурованість мислення та здатність до концептуального узагальнення складних міжкультурних явищ. У межах дисертації дослідниця обґрунтовує нові понятійні моделі, аналізує емпіричні кейси та пропонує практичні стратегії, які можуть бути

імплементовані в сучасну академічну політику. Вже з перших сторінок стає очевидно, що йдеться про цілісну філософську розвідку, яка не лише репрезентує здобутки сучасної гуманітаристики, а й розширює межі філософського осмислення культурної ідентичності в умовах лінгвістичної багатоманітності.

Дисертація В. В. Заїчко присвячена надзвичайно актуальній для сучасної гуманітаристики темі – ролі мови у конструюванні культурної ідентичності мобільних академічних спільнот. Авторка логічно вибудувала роботу у вступі, трьох змістових розділах, узагальнених висновках і ґрунтовному списку літератури, що охоплює 239 позицій, з яких 98 – зарубіжні (с. 16–30) . Розроблений нею зміст демонструє системний підхід і виявляє високу культуру академічного письма, а загальний обсяг основного тексту (186 с.) дає можливість повно і доказово розкрити обрану проблематику. Уже перше ознайомлення засвідчує, що дослідження має цілісну композицію, коректно визначені межі та уніфіковані ключові поняття; тому робота справляє позитивне комплексне враження як зріла наукова праця, здатна збагатити філософію освіти.

Актуальність теми безсумнівна, адже вона торкається викликів гібридизації та космополітизації культурних практик в університетах, що особливо відчутно в Україні у воєнний і післявоєнний період. До безумовних здобутків належать запропонована вперше модель «трьох мовних полів», яка концептуалізує взаємодію рідної мови, *lingua franca* та мови країни перебування як динамічний баланс мультикультуралізму, космополітизму та гібридності (с. 50), а також концепт «подвійної лімінальності», що пояснює психологічні і соціокультурні наслідки одночасного міжкультурного й міжмовного переходів (с. 139) . Новизна підкріплена трирівневою матрицею ідентичності (особистісний, колективний, символічний рівні), де показано, як «ядро» етнокультурних цінностей зберігається, попри інтеграційні зсуви (с. 184) . Практична значущість виявляється у розробці індикаторів «мовної видимості» та «ціннісної резонансності» для стратегічних аудитів університетів.

У вступі належним чином обґрунтовано актуальність теми, чітко сформульовано мету та семь взаємопов'язаних завдань, що повністю віддзеркалюють логіку дослідження (с. 34–38). Авторка переконливо зазначає,

що мова функціонує не лише як інструмент комунікації, а й як екзистенційна категорія, котра детермінує координати «свого» і «чужого». Методологічний апарат – герменевтика, феноменологія, дискурс- та концептуальний аналіз – описано виважено, з огляду на предмет і об'єкт дослідження. Вже на цьому етапі видно, що вступ не просто формальний, а виконує роль теоретико-методологічного «каркаса» всієї роботи, чітко узгодженого з поставленими науковими завданнями.

Аналіз наукової новизни дисертації Заїчко Владислави Валеріївни «Мова як фундаментальна засада культурної ідентичності іноземних студентів» свідчить про високий рівень оригінальності, міждисциплінарності та філософської глибини представленого дослідження. Дисертантка не лише актуалізує проблему мовної ідентичності в освітньому середовищі, а й пропонує власні авторські концепції, що суттєво доповнюють і розвивають сучасний філософський дискурс у межах спеціальності 033 Філософія.

Особливою новизною вирізняється запропонована у дисертації модель «трьох мовних полів», у якій рідна мова інтерпретується як репрезентант етнокультурного ядра, що забезпечує цілісність ідентичності; *lingua franca* (переважно англійська) осмислюється як канал глобальної взаємодії, що несе цінності космополітизму; а мова країни перебування постає як простір гібридної ідентичності, де іноземні студенти формують нові соціокультурні практики. Ця концептуальна конструкція дозволяє цілісно інтерпретувати вплив мовного середовища на студентів-мігрантів і є новаторською для української філософської гуманітаристики. Вона пропонує динамічне розуміння ідентичності як балансу між усталеним, мобільним і адаптивним.

Філософсько значущим є також концепт «подвійної лімінальності», що описує стан іноземного студента як особи, яка перебуває одночасно у міжкультурному переході та в міжмовному просторі з множинністю ідентичностей. Це поняття розширює класичне антропологічне уявлення про лімінальність, додаючи новий рівень – «лінгвістичну лімінальність», тобто когнітивно-екзистенційне розщеплення, спричинене мовною нестабільністю. Такий підхід дозволяє осмислити вплив мови на конструювання ідентичності не

лише в категоріях соціалізації, а як філософську проблему трансгресії суб'єкта. Він має потенціал для подальших філософських і соціогуманітарних досліджень у контексті академічної мобільності.

Оригінальним є представлення матриці ідентичності іноземних студентів у тривимірному вимірі, який охоплює особистісний рівень (переживання, інтерпретація мовної належності, внутрішній діалог), колективний рівень (включення в академічну спільноту, формування «групової мовної поведінки») та символічний рівень (наративи, у яких мова виявляється як маркер престижу, статусу або маргіналізації). Це дозволяє подолати спрощене уявлення про ідентичність як фіксовану категорію, натомість запропоновано динамічну модель, у якій мовна ідентичність формується у взаємодії з множинними контекстами. Така перспектива відповідає вимогам сучасного філософського дискурсу, орієнтованого на багатовимірність суб'єктивності.

Значущим є також розвиток ідеї «ціннісної резонансності мови», що описує здатність певної мови викликати емоційний відгук і культурну солідарність. У дисертації введено поняття «мовного резонансу» – здатності мови породжувати відчуття довіри, включеності або, навпаки, відчуження. Це положення важливе не лише для філософії мови, а й для освітньої політики, оскільки дозволяє будувати педагогічні стратегії, орієнтовані на емоційну підтримку іноземних студентів. Такий підхід засвідчує глибоке розуміння авторкою не лише когнітивних, а й емоційно-ціннісних механізмів ідентичності.

Окремої уваги заслуговує концептуалізація механізмів «мовного перемикання» як не просто функціонального інструменту, а філософсько-екзистенційної практики. Дисертантка доводить, що кожне перемикання між мовами несе в собі зміну перспективи, стилю мислення, типу емоційного реагування – тобто зміну ідентичності. Це положення ґрунтується на ідеях постструктуралізму і демонструє, як мова стає не лише засобом, а простором буття. Подібна інтерпретація значно розширює традиційні уявлення про мовну практику, надаючи їй глибокого філософського виміру.

Таким чином, новизна дисертаційної роботи полягає не лише у створенні нових понять і термінів, а й у розробці цілісної філософської парадигми

осмислення мовної ідентичності в умовах освітньої мобільності. Запропоновані концепти – «три мовні поля», «подвійна лімінальність», «мовний резонанс» – є методологічно обґрунтованими, аналітично продуктивними і мають широкий потенціал подальшого теоретичного й прикладного застосування у філософії освіти, соціальній філософії та лінгвістичній антропології.

Перший розділ (с. 27–78) присвячений уточненню поняття культурної ідентичності та методологічним орієнтирам; він вирізняється логічною послідовністю та глибоким аналізом класичних і сучасних джерел. Авторка показує багатовимірність ідентичності, поєднуючи феноменологічні та соціокультурні підходи і доводячи, що мова – центральний інтегруючий чинник цієї багатовимірності (с. 37–41) . Оригінальним є зіставлення концепцій М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера й С. Голла крізь призму студентської мобільності, що дозволило сформувати міцний теоретичний фундамент для подальших емпіричних спостережень.

Другий розділ (с. 83–124) переконливо демонструє роль мови як засобу (ре)конструювання культурної належності, висвітлює вплив панівних мов на локальні ідентичності у глобалізаційну добу й окреслює соціокультурні наслідки мовного домінування (с. 83–112) . Послідовність викладу підтверджується належним добром емпіричних даних: авторка аналізує автобіографічні есе та спостереження у мультикультурних кампусах, демонструючи, як мовні перемикання можуть спричинити феномен «розщепленого» «Я» або, навпаки, стимулювати когнітивно-ціннісну пластичність студентів.

Третій розділ (с. 128–174) фокусується на іноземних студентах у контексті лімінальності, виокремлюючи стадії дестабілізації, рефлексивної інтерналізації та креативної інтеграції (с. 174) . Авторка докладно аналізує мовні практики іноземців в українському академічному середовищі, співвідносячи їх з типами стратегій – повною інтеграцією, діаспорною підтримкою та плюралістичним тримовним існуванням (с. 139–153) . Особливо варто відзначити комплексну типологію сценаріїв «маргіналізація – симбіоз – асиміляція – взаємозбагачення», застосовану для порівняння українських і зарубіжних кейсів.

Аналіз висновків дисертації Заїчко Владислави Валеріївни свідчить про високий рівень узагальнення, методологічну обґрунтованість та концептуальну цілісність дослідження. Авторка не лише підсумовує результати, викладені у розділах, а й вибудовує власну філософську позицію щодо ролі мови в конструюванні культурної ідентичності іноземних студентів. Висновки демонструють послідовну реалізацію поставленої мети та завдань, формуючи чітке уявлення про дослідницьку логіку роботи. Зокрема, у підсумковій частині (с. 184–185) представлено як загальнотеоретичні положення, так і прикладні рекомендації, що свідчить про намагання авторки поєднати філософську глибину з міждисциплінарною прикладною корисністю.

Одним із ключових висновків є твердження про те, що мова функціонує не лише як інструмент комунікації чи культурного посередництва, а як символічна онтологічна реальність, яка формуює межі ідентичнісного самосприйняття суб'єкта. Заїчко стверджує, що мовна ідентичність має багаторівневу структуру, де перехід між мовними кодами (рідною мовою, *lingua franca*, мовою країни перебування) змінює не лише спосіб мислення, а й глибину інтеграції особистості в нове соціокультурне середовище. Така позиція дозволяє поглянути на іноземного студента не лише як на об'єкт адаптації, а як на активного суб'єкта смислотворення, який через мову конструює нову соціальну реальність. У цьому контексті концепти «подвійної лімінальності» та «ціннісної резонансності» постають як методологічні інструменти аналізу міжкультурного досвіду.

Інший важливий висновок стосується типології ідентичнісних стратегій, які реалізують іноземні студенти в україномовному та багатомовному освітньому просторі. Дисертантка окреслює варіанти адаптації – від асиміляції до креативної гібридності – і демонструє, що обраний мовний шлях безпосередньо впливає на формування почуття належності до університетської спільноти. Авторка наголошує, що лише за умов визнання мовного плюралізму та створення простору «діалогу мов» можливе виникнення автентичного міжкультурного порозуміння. Цей висновок має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення – він підкреслює потребу в нових освітніх політиках,

спрямованих на підтримку мовної різноманітності й емоційної безпеки студентів-мігрантів.

Також у висновках наголошено на необхідності переосмислення мовної політики закладів вищої освіти як чинника не лише академічної успішності, а й культурної інтеграції. Авторка пропонує низку прикладних заходів: створення мовних клубів, інтеграційних освітніх програм, парних мовних тандемів, що ґрунтуються на принципах міжкультурної етики та педагогіки діалогу. У такий спосіб мова розглядається не лише як об'єкт дослідження, а як інструмент трансформації академічного середовища у більш інклюзивне та гуманістичне. Загалом, висновки дисертації справляють враження не просто завершального компонента роботи, а інтегративного поля, де теоретичні позиції, емпіричні спостереження та практичні пропозиції поєднані в єдину філософську концепцію, здатну знайти відгук як у вітчизняному, так і в міжнародному академічному просторі.

Список використаних джерел є репрезентативним і сучасним, охоплюючи праці провідних фахівців з філософії мови та соціолінгвістики, а також актуальні емпіричні звіти міжнародних організацій (с. 188–206). Наявність більш як двох сотень позицій, серед яких публікації у базах Scopus і Web of Science, свідчить про високу наукову культуру та вміння автора працювати з різноспрямованими джерелами. Посилання в тексті виконано коректно, що забезпечує перевірюваність тверджень, а додатки використано доцільно, оскільки вони ілюструють розроблені авторкою індикатори та допоміжні матеріали.

Загалом дисертація відповідає всім вимогам МОН до кваліфікаційних наукових праць, характеризується системністю, методологічною обґрунтованістю та практичною спрямованістю. Отримані результати становлять значний внесок у розвиток філософії освіти й соціальної філософії, можуть бути використані у підготовці спеціальних курсів із міжкультурної комунікації, удосконаленні мовної політики закладів вищої освіти та в розробці інтеграційних програм для іноземних студентів. З огляду на наукову новизну, доказовість і прикладну цінність, робота гідна схвальної оцінки та подальшого впровадження у практику вітчизняних й зарубіжних університетів.

Разом з тим робота виграла б, якби дисертантка врахувала наступні зауваження рекомендаційного характеру:

1. Онтологічний статус мови в роботі здебільшого представлений як інструмент або середовище, однак недостатньо розкрито її статус як автономної реальності, що формує буття суб'єкта. У тексті (зокрема на с. 41–45) мова трактується переважно як носій ідентичності, але не як самостійна структура, що продукує онтологічні межі людського існування. Такий підхід міг би бути посилений залученням концептуальних позицій Вітгенштайна, Дерріди чи Кассірера, які підкреслюють здатність мови не лише відображати, а й конструювати реальність. Це дозволило б авторці глибше обґрунтувати філософське підґрунтя «мовної ідентичності» як структурної складової людського буття.
2. Питання свободи та відповідальності суб'єкта в умовах мовної гібридності розглядається побіжно, хоча воно має суттєве значення для філософської антропології та етики. У ситуації багатомовності суб'єкт опиняється в ситуації вибору між мовами як символічними системами з різними ціннісними кодами. Проте у дисертації (с. 159–160) згадано, але не проаналізовано, яким чином цей вибір впливає на самоконституцію суб'єкта та його моральну автономію. Розширення цього аспекту могло б посилити теоретичну глибину роботи і надати їй більшої філософської рефлексивності в контексті проблем відповідальності за мовну ідентифікацію.
3. У вступі доцільно конкретизувати поняття «ціннісні репертуари» (с. 5), аби спростити подальше емпіричне відтворення.
4. У першому розділі бажано розширити порівняльний аналіз феноменологічних і герменевтичних підходів, розгорнуто показавши в яких випадках ці методи працюють найбільш плідно.
5. У висновках бажано чіткіше розмежувати теоретичні узагальнення та прикладні рекомендації, запропонувавши окремий підрозділ «імплементация результатів» (с. 185).

Висновок. Дисертаційна робота В. В. Заїчко «Мова як фундаментальна засада культурної ідентичності іноземних студентів» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке повністю відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Офіційний опонент:

Доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософських і політичних наук

Черкаського державного технологічного університету

А. І. Бойко

